

Productie van 4.500 JSF's onhaalbaar

Fundament onder tal van berekeningen is drijfzand

Hoeveel JSF's zullen er gebouwd gaan worden? Steevast blijft een aantal van 4.500 JSF's gehanteerd worden. Is deze parameter (4.500 JSF's) fout, dan is het fundament onder tal van berekeningen, fraaie beloftes, toezeggingen en verwachtingen fout.

Deze parameter is de grondslag van de Business Case [#51.1] en mede grondslag van de Maintenance Valley Brabant case.

Maar het gaat niet alleen om een bepaling of de meest belangrijke parameter in de hele JSF Business Case discussie in de periode 2001 t/m heden wel juist en voldoende onderbouwd is. Calculaties van aankooprij, onderhoudskosten en kosten van latere updates worden verregaand beïnvloed door deze parameter. Er is een aantoonbaar verband tussen de productiekosten en productieaantallen [#51.2].

Hieronder toon ik duidelijk aan dat deze essentiële parameter onhaalbaar zal zijn en al als optimistisch beschouwd moest worden in 2001 en dat de vooruitzichten sindsdien alleen maar verslechterd zijn.

Eerder zond ik, op 30 augustus 2008, deze informatie in beperktere vorm in een document aan de vaste commissie voor Defensie en Economische Zaken in de Tweede Kamer onder de titel "Analyse Business Case parameter 4500 JSF's" [#51.3].

Optimistische verwachtingen tot 2002

Op 3 oktober 2000 verscheen een nota van de Commissaris Militaire Productie (DG I&D) van het ministerie van Economische Zaken [#51.4]. De nota stelt niet alleen "Een besluit over de formele aanschaf is overigens nog steeds voorzien voor 2007/2008, maar een deelname in een ontwikkelingstraject betekent natuurlijk wel dat feitelijk al een keuze is gemaakt".

Vervolgens wordt over de JSF productieverwachting gerapporteerd: "JSF ... aantal tussen 5000 en 6000 ... productiefase kan NLG 6 mld tot NLG 10 mld aan omzet in Nederland opleveren.... Off-set werk mag niet verwacht worden"

In maart 2001 volgt een rapport van het Amerikaanse consultantsbureau Booz-Allen & Hamilton [#51.5]. Deze meldt dat sprake zal zijn van 4.800 tot 7.500 toestellen en een Nederlandse productie omzet van minimaal US\$ 4,8 miljard en maximaal US\$ 7,8 miljard. Kennelijk wordt met een rekenfactor van US\$ 1 miljoen productie omzet per te produceren toestel gewerkt.

Beslissend is echter het "Aanvullend Rapport op het 'Rapport Stuurgroep Vervanging F-16 van 2 november 2001' van de Interdepartementale Stuurgroep Vervanging F-16, dat verschijnt op 23 januari 2002 [#51.6]. Hierin vinden we de volgende passage:

"Lockheed Martin heeft aangegeven dat "in geval van participatie op Level 2 de totale Nederlandse industriële inschakeling al tijdens de SDD fase \$ 800 miljoen aan werk zal worden uitgezet in Nederland. In totaal kan Nederland voor een bedrag van \$ 8 miljard aan orders tegemoet zien bij een totale productie van 6.000 vliegtuigen. Daarnaast zullen de motorfabrikanten Pratt & Whitney en General Electric elk voor \$ 1 miljard in Nederland besteden. Hiermee komt de totale Nederlandse industriële omzet op \$ 10 miljard. Deze gegevens zijn bevestigd tijdens het bezoek van de Staatssecretaris van Defensie aan de VS op 18 december 2001. Deze participatie is echter geconditioneerd "on the best value and competitive pricing" en heeft niet het karakter van een contractuele garantie".

Dit vormt een belangrijke basis voor de instemming van de werkgevers, vakbonden van werknemers en diverse kabinetsleden, waaronder toenmalig premier Kok, om akkoord te

gaan met de deelname aan de ontwikkeling van de JSF, waarmee defacto de keuze voor de JSF werd gemaakt.

Publieke marktanalyse ontbrak in 2002

Wat opvalt bij bestudering van alle documenten, is dat een goede (of zelfs oppervlakkige) marktanalyse als bijlage bij enig publiek rapport ontbreekt. Er wordt geschermd met aantallen van 4500 tot 7800 JSF's.

In die periode, op 19 augustus 2002 gaf Colonel Dwyer Dennis van het US JSF Program Office een "Briefing on the capabilities of the Joint Strike Fighter" in Australië in aanwezigheid van topindustriëlen, leidinggevendenden van de Australische Defensie Materieel Organisatie en de pers [# 51.2]. Dennis gaf aan dat sprake was van 3002 toestellen voor de USA en het UK. Naar schatting tussen 2000-3000 toestellen zouden daarbuiten verkocht kunnen worden aan andere JSF partnerlanden en aan andere exportklanten. Hij zegt in de briefing:

"Right now these are the quantities that we're looking at for the US Air Force's 1763 aircraft, the Marine Corps 609; the Navy 480; and when you add that with the 15- that the United Kingdom has said that they want to purchase, that comes out to 3.002 airplanes. (.....) We estimate – actually three different studies have estimated that there's anywhere between 2.000 and 3.000 additional aircraft over that 3.002. Obviously the aircraft that our partners are projected to buy, those would be part of the greater than 2.000 number." [#51.2]

Het sluit aan bij wat Tom Burbage (Lockheed Martin) in deze periode systematisch hanteert als mogelijk totaalgetal (6.000 stuks) [#51.9, #51.10, #51.22]. Hieronder werken we dit uit. Want wat was de onderbouwing voor deze fundamentele peiler onder de JSF casus? Deze is "vertrouwelijk" en slechts de totalen zijn bekend. Er is voor de Nederlandse Bussiness Case een "high estimate" en een "likely estimate" bekend, afgegeven door het JSF Program Office. De samenstelling is echter onduidelijk.

Marktanalyse voor het jaar 2002

Op basis van een studie van de luchtvaartpubliciteit (nieuwsaankondigingen inzake straaljagervervangingen) in het tijdvak 1995 tot 2001 [#51.12] en van bekende gegevens inzake de vlootomvang van de diverse luchtmachten, kan een goede onderbouwing gegeven worden van de potentiële behoefte in 2001.

USA en UK prognose in 2001 [bron #51.2]

USAF (Luchtmacht)	1763 F-35A
USN (Marine)	480 F-35C
USMC (Mariniers)	609 F-35B
UK	150 F-35B
USA en UK samen	<u>3002 stuks</u>

Er wordt door JSF Program Office (Dennis; zie #51.2) aanvullend rekening gehouden met een exportmarkt van 2.000-3.000 exporttoestellen. Deze bestaat uit export naar JSF partnerlanden (621) en de rest voor andere exportlanden. Er wordt dus gerekend met exportkansen naar niet-partners voor 1379-2379 toestellen.

Andere JSF partnerlanden, prognose in 2001 [bron # 51.7]

De kans voor verkoop van de 621 toestellen aan JSF partnerlanden kon in 2002, bij deelname van die landen aan de SDD fase, als tamelijk zeker worden beschouwd:

Australië	100 F-35A
Canada	80 F-35A
Denemarken	48 F-35A
Italië	160 F-35B/A
Nederland	85 F-35A
Noorwegen	48 F-35A
Turkije	100 F-35A
Totaal	<u>621 stuks</u>

Overige exportlanden in 2001

Analyse van de vlootsamenstelling (aantal en ouderdom) van diverse luchtmachten leidt tot onderstaand overzicht. De landen daar genoemd, worden door Lockheed Martin en JSF Program Office in diverse presentaties dan ook genoemd [#51.8]:

Bahrain.....	36
België	48
Duitsland.....	100
Egypte.....	80
Finland.....	50
Griekenland....	80
Hongarije.....	50
India.....	150
Israël.....	100
Japan.....	100
Jordanië.....	48
Koeweit.....	48
Polen.....	48
Portugal.....	48
Singapore.....	50
Saoedi Arabië.	100
Spanje.....	24
Taiwan.....	100
Thailand.....	48
Tsjechië.....	48
U.A.E.....	50
Zuidkorea.....	80
Zwitserland.....	70

Totaal : maximaal 1556 stuks.

De JSF Program Office hanteert in 2002 (en nog steeds in 2008, zie #51.51) het getal van 1390 stuks exportmarkt, als "likely estimate" [#51.52] en gelet op de publieke uitlatingen 2390" als "high estimate" [Dennis, JPO, #51.2; Burbage #51.9; #51.10; #51.22].

Onwaarschijnlijk aanname "likely estimate"

Pas bij een extreem 90% marktaandeel, waarbij de JSF bijna elke potentiële order in de fightermarkt wint van de concurrenten, is de door het JSF Program Office in 2002 gehanteerde "likely estimate" van 1.390 exporttoestellen [#51.51] haalbaar. Bovendien strekt deze zich uit over tientallen jaren onzekere markt potentie zonder rekening te houden met een daling van behoeftes in het post-Koude Oorlog tijdperk.

Pertinent onjuiste aanname “high estimate

De door het JSF Program Office gehanteerde “high estimate” van 2.379 exporttoestellen is niet anders dan een public relations droombeeld, fictie, waar op geen enkele wijze een rationele onderbouwing voor is te geven. Zelfs in 2007 werd nog aan de landen uit deze prognose door Lockheed Martin vastgehouden, zoals in een officiële presentatie begin 2007 (# 51.8, afbeelding], terwijl de mogelijke interesse in 2002 van bepaalde landen al als onwaarschijnlijk en optimistisch moet worden gewaardeerd, los nog van exportbelemmeringen die er zijn.

Als het JPO en Lockheed Martin de partnerlanden toen dergelijke onwaarschijnlijke en zelfs onjuiste cijfers voorspiegelden, welke reden moeten de partnerlanden dan nu hebben de cijfers van deze organisaties wel serieus te nemen? Cijfers van dergelijk (commercieel) gehalte als basis van ons overheids- en industriebeleid hanteren is onverantwoord.

Neerwaartse bijstelling in de JSF persbulletins industrie

Het is interessant om de ontwikkeling van het beloofde aantal in public relations uitingen na te gaan tussen 2001 en 2009. Vrijwel elk persbericht bevat een korte passage “Over de F-35 Lightning II” met een standaard zinsnede hierover. Tevens komen in tal van briefings en PowerPoint presentaties de aantallen die men bij Lockheed Martin en het JSF Program Office in gedachten heeft naar voren.

2001

In 2001-2002 werd altijd gesproken van 6.000 toestellen, zoals door Lockheed Martin topman Tom Burbage bijvoorbeeld frequent werd gedaan [#51.9, #51.10].

2003

In 2003 [#51.22] was het aantal van 6.000 toestellen nog ongewijzigd, zoals blijkt uit de eindpassage in persberichten:

“As many as 6,000 F-35s are to be built for the United States and other countries, at a total cost of more than \$200 billion over the next 25 years, making this the biggest military aviation project currently under way. The United States may purchase as many as 2,850 of the planes”

2006

Maar in de loop van 2006 verschijnt het aantal van “5.000” [#51.11] in de persberichten:

“As many as 5,000 aircraft with at least three design variants with goals include unprecedented design/build cycle reductions, lowest cost of sustainment for 30-year life of fleet.”

2007

Vervolgens valt het op dat in 2007 in de presentaties (Lockheed Martin/JPO) het aantal al is bijgesteld naar “4.000+” [#51.8]”. Dit is eveneens het geval in de standaard slotzin van de persberichten, deze luidt nu [#51.23]: *“It is projected that more than 4,000 Lightning IIs will be ordered by the United States and international forces.”*

2009

Inmiddels is de realiteit verder doorgedrongen in de industrie, hoewel kennelijk nog niet in Nederland, het slot in de persberichten luidt op dit moment: *“Lockheed Martin expects to manufacture more than 3,000 F-35 aircraft, and when full-rate production is initiated in 2015, Lockheed Martin will manufacture one F-35 aircraft per day.”* [#51.24]

Zelfs de PowerPoint warriors van Lockheed Martin en JSF Program Office kunnen er niet onderuit dat in hun propaganda de marktrealiteit een rol gaat spelen nu het moment van de waarheid nadert.

Bijgestelde marktanalyse 2009

Verkeerde getal van 4.500 kritiekloos vastgehouden

In Nederland is continu vastgehouden aan het aantal van 4500 toestellen als basis voor de JSF Business Case. Herhaaldelijk is gezegd dat er geen reden is deze marktverwachting naar beneden bij te stellen. Eén van de meest recente voorbeeld is de brief van de Minister van Economische Zaken van 24 maart 2009 [#51.52]:

“Het totaal aantal te produceren toestellen is door het JPO in de brief van 1 juli 2008 gesteld op 4500. Dit aantal correspondeert met eerdere formele reacties van het JPO hierover en is derhalve conform de MFO opgenomen in het rekenmodel.”

Dit gegeven werkt overal door. Klakkeloos worden de cijfers wereldwijd overgenomen van het JSF Program Office (die daar een groot economisch belang bij heeft). In Nederland onder andere door Stork directeur Vollebregt in publieke interviews en uitspraken [#51.55], door de Staatssecretaris van Defensie [#51.53], door de Algemene Rekenkamer [#51.54].

Nieuwe actuele analyse

Op basis van een studie van de luchtvaartpubliciteit (nieuwsaankondigingen inzake straaljagervervangingen) in het tijdvak 2002 tot begin 2009 [#51.13] en van bekende gegevens inzake de vlootomvang van de diverse luchtmachten, kan een goede onderbouwing gegeven worden van de actuele potentiële behoefte in 2009.

Duidelijk is dat in Lockheed Martin presentaties in 2007 een verregaand (te) rooskleurige voorstelling werd gegeven omtrent tijdschema's voor de mogelijk levering aan diverse landen met onder andere “Letters of Acceptance” en levermomenten voor diverse landen (Japan, Griekenland, Singapore, Spanje, enz.) waar volstrekt geen basis voor te vinden is in de (parlementaire) beraadslagingen in die landen [#51.14].

USA en UK prognose in 2009

USAF (Luchtmacht) <1352 F-35A, zie opmerking (1)

US Navy (Marine) 340 F-35C, zie opmerking (2)

US Marines Corps 340 F-35B

United Kingdom <100 F-35B, zie opmerking (3)

USA en UK totaal: 2.132 stuks maximaal, aantal < 1.650 is waarschijnlijker

(1) US Air Force aantal

Op basis harde begrotingsgegevens en met de kanttekening dat de aantallen voor de USA, geleid op de slinkende defensiebudgetten hoogst waarschijnlijk nog verder zullen slinken.

Tevens is de productie verder uitgestrekt in de tijd (van 2028 verlengd tot 2035, wat de productie minder efficiënt maakt, dat is ongunstig voor de industrie en de prijsvorming).

In een duidelijk onderbouwd artikel gaat Eric Palmer in april 2008 in op de vraag “Waar is de 1763ste F-35 voor de US Air Force?” [#51.17]. Hij baseert dit op de lange termijn aanpassing in het Amerikaanse budget van 110 naar 48 F-35A toestellen voor de US Air Force. Dit valt

aan te tonen uit een publiek bekende transcriptie uit februari 2007 [#51.18] van een hoorzitting van US Minister van Defensie Robert Gates met het Congres Defensie comité, waarin hij letterlijk aangeeft: **“JSF is going to plateau at 48 airplanes instead of 110”**. Hoe zeer er sprake is van maximaal budget voor 48 per jaar blijkt uit de berichtgeving in juli 2008 over het wel dan niet deels terugkeren naar het “oude” niveau van 110, bijvoorbeeld tot 80 stuks [Bloomberg; #51.19]. Generaal Schwartz geeft als wens te kennen: **“Boosting F-35 production to as high as 110 per year from 48 “is the major strategy” for addressing an anticipated shortfall in fighters as the F-16 is retired**”. Als het aantal niet teruggebracht is van 110 naar 48, waarom moet hij dan vragen van 48 (weer) naar 110 te gaan?

Overigens zijn tot tweemaal toe hier door de Kamer vragen over gesteld. In november 2007 door de SP [#51.20] en door de Vaste Commissie voor Defensie in april 2008 [#51.21].

Dus twee keer is hier door de Kamer naar gevraagd. Twee keer is door Defensie een onbetrouwbaar antwoord gegeven. Volgens de Staatssecretaris is het aantal niet verlaagd.

(2) US Navy aantal

Budget US Navy F-35C aankopen onder druk door recente aankoop Super Hornets
[#51.15; #51.41; #51.42]

(3) United Kingdom aantal

Het Britse aantal is onzeker, afhankelijk van prijs, getal 138 wordt vrijwel zeker bijgesteld naar maximaal 100 (Bron: UK parlamentsdebat nov.2008 #51.16, #51.48]

Andere JSF partnerlanden, prognose in 2009:

Australië: 75 F-35A

Oorspronkelijk aantal van 100 stuks lager door aanschaf van 24 Super Hornets in 2007 in verband met vertragingen in JSF Programma [#51.36, #51.37, #51.43]

Canada: 60-65 F-35A

Oorspronkelijk was sprake van 80 stuks, maar volgens opgave in voorjaar 2008 in Canadese parlement is dit naar beneden bijgesteld; in Augustus is in Canada zelfs een getal van 60 genoemd. [#51.34, #51.46]

Denemarken: 24-48 F-35A

Onzeker; heftige concurrentie van Boeing Super Hornet en Saab Gripen NG.

[Zie #51.25, #51.28, #51.29, #51.30].

Italië: <113 F-35A en 18 F-35B

Aantal onder druk, sterk afhankelijk van prijs en levertijd, tussen de F-35A en Eurofighter is een spanningsveld in Italië, omdat Italië voor beide een belangrijke partner is in de productie. De deelname aan de MoU-IOT&E is afgezegd en de eerste toestellen zijn niet besteld.

[Zie #51.40]

Nederland, 57 F-35A

Dit is batch 1, de latere batch 2 voor invulling van het zogenaamde plangetal van 85 is nog onzeker, maar lijkt op basis van de begroting budgettair niet haalbaar.

Noorwegen, 48 F-35A

Principe keuze van Noorse regering, ondanks heftige concurrentie van Saab Gripen NG. Niettemin wil Noorse parlement eerst duidelijkheid over een vaste prijs alvorens een beslissing te nemen [#51.32].

Turkije, 100 F-35A

Gaat om een vrijwel zekere order, hooguit de tijdsplanning kan wel opschuiven. [#51.33]

Totaal : 524 stuks maximaal, aantal < 450 is waarschijnlijker

Wat is van het verdere exportpotentieel overgebleven, analyse in 2009:

Bahrain:

Potentieel, maar Rafale maakt hier eveneens kans [#51.57]

België:

In 2010 opening competitie; Europese keuze waarschijnlijk. Ook de diverse JSF concurrenten, waaronder Rafale en Gripen verwachten hier mee te dingen.

Duitsland:

Totaal niet meer relevant; partner in Eurofighter

Egypte:

Potentieel, budget en geheime technologie wel een probleem

Finland:

Recente studie noemt JSF, in kleiner aantal dan nu de F-18's en pas na 2025-2030 waarschijnlijk als opvolger huidige F-18. [#51.39]

Griekenland:

Praat met Europese industrie, pas op lange termijn mogelijk JSF [#51.45, #51.54]. Ook andere landen zijn actief met marketing in Griekenland, waaronder Gripen [#51.58]

Hongarije:

In 2005 lease overeenkomst NATO versie Saab Gripen

India:

In 2008 competitie met Eurofighter, F-16, F-18, Gripen, Rafale en Mig 35; voorlopig tot 2025 niet meer in de markt, los van complicaties op gebied van technologie vrijgave [#51.59].

Israël:

Potentieel 25 op korte termijn; serieuze discussie over de te hoog geachte prijs van ver boven de US\$ 100 miljoen, alsook problemen inzake technologie overdracht. 50 extra op lange termijn onzeker. De komst van de Boeing F-15SE Silent Eagle kan een serieuze concurrent betekenen. [#51.26; #51.27; #51.31]

Japan:

Wil F-22 Raptor, heeft recent te kennen geven dat wanneer USA geen F-22 wil leveren er gepraat wordt met Eurofighter [#51.35] en met Boeing voor de F-15SE Silent Eagle [#51.31].

Jordanië:

Recente aankoop Nederlandse en Belgische F-16 MLU's, duurt nog lang voor dit land ooit in de markt zal zijn, los van beperkingen in het budget.

Koeweit:

Potentieel nog aanwezig voor 48 stuks ter vervanging F-18. Maar ook Frankrijk (Rafale) en Boeing (Super Hornet) zijn in de markt [#51.56, #51.57]

Polen:

Recent laatste moderne F-16 Block 52 afgeleverd (48 stuks), voor jaren voorzien

Portugal:

Tot 2012 nog onzeker; andere toestellen (Europese) zeker in de markt.

Singapore:

Potentieel nog aanwezig voor 50 stuks, maar F-15SE is nieuwe concurrent [#51.31 en #51.38]

Saoedi Arabië:

In 2007 grote order geplaatst voor Eurofighter; potentieel klant voor F-15SE [#51.31]. Los van complicaties op het gebied van technologie overdracht. [#51.47]

Spanje:

Potentieel nog aanwezig voor 12-24 stuks F-35B; ter vervanging van de Harrier, budget speelt een rol voor omvang order. Heel concreet zijn de plannen (nog) niet.

Taiwan:

Potentieel nog aanwezig voor 100 stuks, maar de relatie met China is een belemmerende factor om de laatste generatie militaire technologie te leveren aan Taiwan [#51.61].

Thailand:

In 2008 aankoop eerste Saab Gripen, later uit te breiden. Financiën belemmering.

Tsjechië:

In 2003 lease NATO versie Saab Gripen, wil deze kopen en in 2011 mogelijk verder uitbreiden met meer Gripens [#51.62].

United Arab Emirates

In 2009; vrijwel zekere aankoop Rafale [#51.50].

Zuidkorea:

In april 2002 al 40 Boeing F-15K; recent nogmaals 21 Boeing F-15K gekocht in juni aangegeven te twijfelen over JSF, potentieel in ieder geval sterk minder. Door de komst op de markt van de Boeing F-15SE (stealthy) Silent Eagle zijn de kansen voor de JSF nog verder geslonken (maart 2009) [#51.31, #51.44].

Zwitserland:

In 2008 competitie gestart tussen Eurofighter, Rafale en Gripen [#51.49]

Andere landen

Andere landen vanwege omvang luchtmacht, defensiebudget, Bruto Nationaal Product of politieke achtergrond niet te beschouwen als potentieel exportland.

Totaal komt de exportmarkt hiermee tot 2025 op hooguit 350 tot 500 stuks uit.

Samenvatting aantallen:

USA en UK.	Prognose 2001 : 3.002.	Prognose 2009: 1.500 tot 2.132
JSF partners.	Prognose 2001 : 621.	Prognose 2009: 450 tot 524
Exportlanden.	Prognose 2001 : 1.500.	Prognose 2009: 350 tot 500

Totaal prognose 2001 : 5.121 (maximaal, high estimate).

Totaal prognose 2009: 2.300 stuks (minimum estimate)

Totaal potentieel 2009: 3.156 stuks (maximaal, high estimate).

Aanhouden van een "likely estimate" van circa 2700 toestellen, waarvan 450 voor export buiten de huidige JSF partnerlanden is een meer realistisch uitgangspunt.

In ieder geval moet de verwachting met rond de 2000 toestellen neerwaarts worden bijgesteld voor alle marktprognoses.

Hantering aantal van 4.500 in de Nederlandse politiek

Inhoudelijke weerlegging

Bovenstaande cijfers zijn gebaseerd op de werkelijkheid van de wereldmarkt voor gevechtstoestellen. Ondanks eerdere publicaties over de lagere marktverwachtingen, ook internationaal, wordt door het JSF Program Office, de Nederlandse NIFARP, het Nederlandse Ministerie van Defensie, het Ministerie van Economische Zaken op geen enkele wijze een onderbouwing gegeven aan het door hen vastgehouden aantal van 4.500. Het is noodzakelijk voor de betrokken ministeries om altijd een **inhoudelijke** beoordeling te geven van JSF Program Office cijfers en zelf op basis van marktanalyse en van (kennelijk aantoonbaar) andere marktprognoses in het beleid de juiste cijfers te hanteren.

Harde begrotingsgegevens andere landen, % BNP

Een andere benadering is om het geld wat elk land budgettair heeft voor defensie, meer specifiek de luchtmacht en daarbinnen de straaljagervervangingen onder de loep te nemen. Rekent u uit welk percentage van het BNP de genoemde landen beschikbaar hebben de komende jaren en rekenen uit wat JSF verwerving kost voor die landen. Ook vanuit dat gezichtspunt is een aantal van meer dan 2.700 uiterst onwaarschijnlijk. De harde begrotingsgegevens van de diverse landen laten zich moeilijk anders uitleggen. De invloed van de huidige kredietcrisis nog buiten beschouwing gelaten.

Diskwalificatie PriceWaterhouseCoopers rapport juli 2008

Op basis van deze marktanalyse kan een van de fundamentele parameters in het vele, vele euro's kostende rapport van PriceWaterhouseCoopers, gemaakt in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en gepubliceerd in juli 2008, als drijfzand worden beschouwd. In dit PWC rapport wordt kritiekloos van 4.500 uitgegaan.

Kritische noot Algemeen Rekenkamerrapport februari 2009

Op basis van deze marktanalyse moet tevens vastgesteld worden dat het jammer is dat de Algemene Rekenkamer in het rapport van februari 2009 (Monitoring JSF 2008, #51.54) niet kiest voor een meer kritische beschouwing van dit aantal van 4.500 JSF's. Immers de budgettaire gevolgen voor Defensie (koop prijs heeft relatie met productie aantal) en voor het sluitend zijn van de Business Case zijn aanzienlijk. Wel blijkt inmiddels, dat in de vertrouwelijke briefwisseling dat de ARK zich kritisch heeft uitgelaten over de 4.500 JSF's,

maar dat door de Minister van Economische Zaken deze kritiek terzijde wordt gesteld op basis van (door de markt achterhaalde) JSF Program Office informatie [#51.52].

Aantal gehalveerd sinds 2001

De berekeningen uit en sinds 2001 omtrent de orderverwachting zijn gebaseerd op 4.500 tot 5.000 toestellen. Op dit moment is het realistisch uit te gaan van een aantal dat 50% zal bedragen. Zelfs in de PR uitingen van Lockheed Martin en de industrie gaat men daar openlijk van uit. Nog langer negeren is onmogelijk.

Aantal gehalveerd, bewijs van incompetentie

U kunt tevens vaststellen dat de prognose uit 2001 volstrekt ontoereikend was, gelet op het feit dat binnen enkele jaren het aantal gehalveerd is. Dit zegt iets over de competentie van degenen die publiekelijk een dergelijk beslissing voorstonden en verdedigden. De gevolgen zijn ernstig vanwege de grote financiële gevolgen voor de Nederlandse publieke sector. Het getuigt van een zekere onverschilligheid dat degenen die deze incompetentie vertegenwoordigen nog steeds een sleutelrol in het JSF project hebben en daar niet op worden aangesproken. Te denken valt aan Tom Burbage (L-M) met zijn in 2002 al volstrekt fictieve "6.000 JSF's". Een bewezen onbetrouwbare gesprekspartner dus. Maar ook van topmensen uit het Nederlandse bedrijfsleven, politiek en defensie die onverminderd vasthouden aan dit aantal, moet afgevraagd worden "welke motieven zijn er om vast te houden aan achterhaalde feiten?". Overigens had met een "visionaire" blik had in 2001 voorzien kunnen worden dat dit aantal in het post Koude Oorlog tijdperk onhaalbaar was.

Gevolg voor industrie

Logisch gevolg is dat de omvang van de orders voor de industrie in ieder geval eveneens de helft bedraagt. Dus een verwachte orderomvang van US\$ 8 miljard (in 2001, in Euro's: € 8 miljard) wordt dan US\$ 4 miljard (in 2009 door koersverandering bij een koers van €1,00 = US\$ 1,38 is dit circa € 2,9 miljard). In euro's uitgedrukt blijft dus nog slechts 36% van de oorspronkelijke orderverwachting uit 2001 overeind. Los van het feit dat de potentiële orders op zich al verdeeld dienen te worden in "eerste bron leverancier"; "tweede bron leverancier" en "mogelijk meedingen", wat de werkelijke potentie nog eens minimaal halveert. En dit alles op voorwaarde dat in de "best value, best price" competitie de industrie door de ongunstige dollarkoers niet nog meer orderwaarde verliest. En die kans is eveneens niet gering.

SLOTCONCLUSIE

Eerder heb ik het basismateriaal uit deze analyse publiek gemaakt en voorgelegd aan diverse betrokken instanties in augustus 2008. En inhoudelijke en puntsgewijze weerlegging van de gegevens in de bovenstaande analyse, zelfs een poging daartoe, is niet ondernomen. Er kan uitgegaan worden van de juistheid van deze analyse, die ik heb samengesteld op zeer uitvoerige analyse van bronnenmateriaal en kunt u rekenen met 2.500 of 3.000 (afhankelijk van uw optimisme) in de komende Business Case discussie.

In het overheids- en industriebeleid moet, tenzij keiharde gegevens anders aantonen gewoon weigeren nog langer te rekenen met volledige fictieve cijfers zoals deze "meer dan 4.500 te produceren JSF's". En regeringsstukken die het aantal van 4.500 vasthouden zijn tegenover de Kamer suggestief, zo niet misleidend.

Bronnen

#51.1

PriceWaterhouseCoopers; 7 juli 2008; Rapport in opdracht Ministerie van Economische Zaken; Rapport "Onderzoek naar de effecten van deelname aan het Joint Strike Fighter programma"

#51.2

Media briefing “F-35 Joint Strike Fighter Aircraft Media Briefing on Capabilities” door Colonel Dwyer Dennis, JSF Program Office (US) in Australië op 19 augustus 2002. Hierbij waren tevens aanwezig AVM ray Conroy (Leader Australian negotiations), AirCommodore John Harvey (Leader Integrated Project Team).

#51.3 Document “Analyse Business Case parameter 4500 JSF's”, subtitel “Marktanalyse Joint Strike Fighter 2001 en 2008”, versie 1.0, auteur Johan Boeder, verzonden op 30 augustus 2008 aan de Vaste commissie voor Defensie en Economische Zaken in de Tweede Kamer en aan de parlementaire pers.

#51.4 Nota van de Commissaris Militaire Procutie (DG I&D) van het ministerie van Economische Zaken, 3 oktober 2000.

#51.5

Rapport inzake JSF Productie perspectief Nederland door Booz-Allen & Hamilton, maart 2001.

#51.6

Aanvullend Rapport op het ‘Rapport Stuurgroep Vervanging F-16 van 2 november 2001’ van de Interdepartementale Stuurgroep Vervanging F-16, 23 januari 2002.

#51.7

JSF Program Office; MOU-PSFD februari 2007, annex A inzake te produceren aantallen en “Estimated JSF air vehicle procurement quantities” Annex A, april 2007 revision.

Zie: http://www.jsf.mil/downloads/documents/ANNEX%20A%20Revision_April%202007.pdf

#51.8

Slide uit presentatie Lockheed Martin en JSF Program Office zoals gehanteerd in 2007 bij diverse internationale bezoeken en briefings.

#51.9

Brief d.d. 13-dec-2001 van Lockheed Martin aan Ministerie van Economische Zaken inzake industriële mogelijkheden JSF.

#51.10

Verslag d.d. 19-dec-2001 van reis naar Lockheed Martin door Staatssecretaris Van Hoof aan de Minister van Economische Zaken en Staatssecretaris van Economische Zaken

#51.11

Persbericht Lockheed Martin “Global F-35 coalition builds unique collaboration network” November 2006. “As many as 5,000 aircraft with at least three design variants with goals include unprecedented design/build cycle reductions, lowest cost of sustainment for 30-year life of fleet.”

#51.12

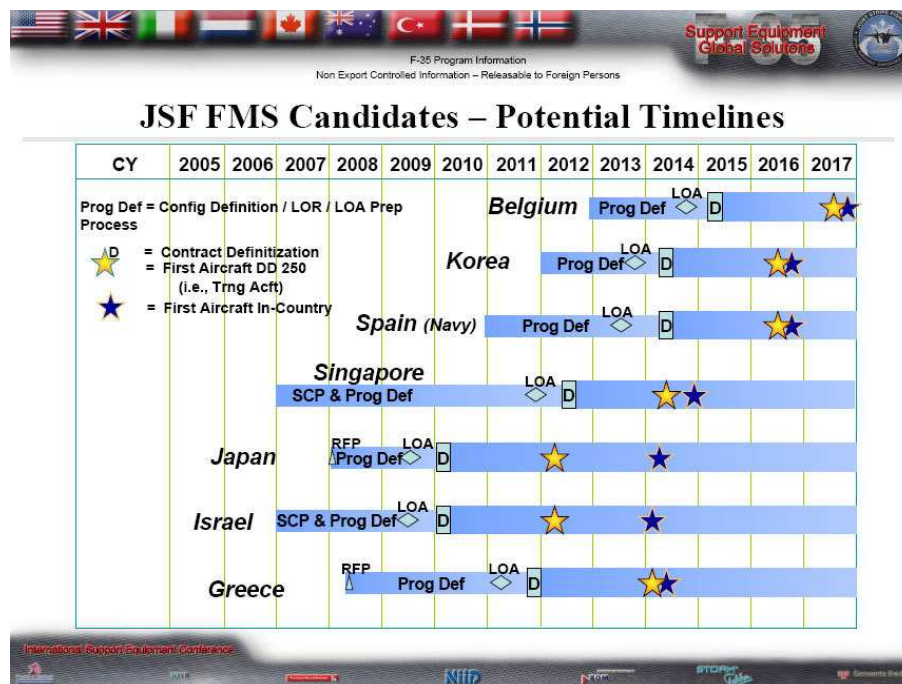
AirForcesMonthly, “News, all the world’s military aviation news, by region”; Jaargangen 1995 t/m 2001

#51.13

AirForcesMonthly, “News, all the world’s military aviation news, by region”; Jaargangen 2002 t/m jaargang 2008; januari 2009; februari 2009.

#51.14

Slide uit presentatie Lockheed Martin en JSF Program Office zoals gehanteerd in 2007 bij diverse internationale bezoeken en briefings

#51.15

US Navy Times; 15 maart 2008; “Navy JSF overruns”
http://www.navytimes.com/news/2008/03/navy_jsf_overruns_080315w/

#51.16

UK begrotingsdebat en parlaments vragen nov/dec-2008

#51.17

Eric Palmer; 2 april 2008; “Where is the 1763rd F-35 for USAF?”
 Zie: http://worldwidewarpiqs.blogspot.com/2008/04/where-is-1763rd-f-35-for-usaf_02.html

FUNDED FY	Total Aircraft	Production Cycle
2007	2	LRIP
2008	6	LRIP
2009	8	LRIP
2010	12	LRIP
2011	24	LRIP
2012	42	LRIP
2013	48	LRIP
2014	48	190 Start of Full Rate Production
2015	48	238
2016	48	286
2017	48	334
2018	48	382
2019	48	430
2020	48	478
2021	48	526
2022	48	574
2023	48	622
2024	48	670
2025	48	718
2026	48	766
2027	48	814
2028	48	862
2029	48	910
2030	48	958
2031	48	1006
2032	48	1054
2033	48	1102
2034	48	1150
2035	48	1198
2036	48	1246
2037	48	1294
2038	48	1342

#51.18

US Secretary of Defense Gates, February 2007.

TRANSCRIPT OF MEETING FEB-05, 2007 PM EST

Presenter: Secretary of Defense Robert Gates, Under Secretary of Defense Comptroller Tina Jonas and Director, Force Structure, Resources and Assessment for the Joint Staff, Vice Adm. Steve Stanley

Q A question on JSF, and then I have a quick follow-up. The Air Force is briefing that the ramp-up for **JSF is going to plateau at 48 airplanes instead of 110**, which would have a net effect on the per-UNIT cost of the aircraft. What are your concerns with that program's costs spiraling upward as a result of fiscal decisions you're making now?

I do have a follow-up, as well.

ADM. STANLEY: The details of the ramp for the Joint Strike fighter I'll have to refer you to the Air Force on.

Q They indicated it would plateau at 48."

#51.19

Bloomberg, 22 juli 2008

"Schwartz, nominated to be the service's chief of staff, disclosed during his confirmation hearing Tuesday before the Senate Armed Services Committee that the Pentagon has added \$5 billion annually for aircraft and weapons to its six-year plan. "Our priority is to bring F-35s into the Air Force as quickly as possible," Schwartz said in written answers to questions posed by the committee. The money "will in part be used to increase annual F-35 production rate," he wrote. Boosting F-35 production **to as high as 110 per year from 48** "is

the major strategy" for addressing an anticipated shortfall in fighters as the F-16 is retired, Schwartz said. — Bloomberg News

#51.20

Kamervragen leden Van Velzen en Gerkens, 21 november 2007, vraag 7:

"Bent u bekend met de uitspraak van Generaal Johns dat de Verenigde Staten onder de huidige omstandigheden financieel niet in staat zijn meer dan 48 JSF's per jaar op te nemen....."

Antwoord StasDef VdKnaap:

"Nee. De Verenigde Staten hebben onlangs nog de partners meegedeeld vast te houden aan het aantal van 2.443 JSF toestellen"

#51.21

Naar aanleiding van Jaarverslag 2007 PV F16 stelde u vele vragen, waaronder deze.

Vraag 92 (gedeelte)

Hoe moet de Amerikaanse beslissing om hun invoerreeds in de periode 2015-2023 te verlagen van 110 naar 48 stuks F-35A in dit licht gezien worden?

Antwoord StasDef DeVries:

"Er is geen sprake van een besluit in de Verenigde Staten om de invoerreeds voor de periode 2015 tot 2023 te verlagen van 110 naar 48 toestellen per jaar."

#51.22

Voorbeeld International Herald Tribune 16 juni 2003 "Key mission for F-35: savings"

#51.23

Persbericht Alcoa; 12 oktober 2007; "Alcoa Awarded \$360 Million Contract by Lockheed Martin to Provide Aluminum Forgings on F-35 Joint Strike Fighter Program"

*"It is projected that more **than 4,000** Lightning IIs will be ordered by the United States and international forces."*

#51.24

Persbericht Terma; 6 maart 2009 "Terma secures F-35 Joint Strike Fighter Contract"

Nederland, het slot in de persberichten luidt op dit moment: *"Lockheed Martin expects to manufacture more than 3,000 F-35 aircraft, and when full-rate production is initiated in 2015, Lockheed Martin will manufacture one F-35 aircraft per day."*

#51.25

Politiken; 22-dec-2008; Jacob Svendsen; "Regeringen og S overvejer færre kampfly"

<http://politiken.dk/politik/article617563.ece>

\$51.26

Source: Jerusalem Post

Title: Sky-high price of US fighter jet endangers Israeli purchase

Date: Feb 7, 2009 23:17 | Updated Feb 8, 2009 3:55

Author: Yaakov Katz

Sourcelink:

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1233304711616&pagename=JPost%2FJPostArticle%2FShowFull>

#51.27

Source: Jerusalem Post

Title: US refusing to let Israeli systems into F-35

Date: Feb 15, 2009 23:55 | Updated Feb 16, 2009 5:22

Author: Yaakov Katz

Sourcelink:

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull&cid=1233304788804>

#51.28

Ingenioren; Brigitte Marfelt; 20-feb-09; Forsvarskommission: F16-kampfly holder længe endnu

<http://ing.dk/artikel/96400-fortrolige-tal-fra-forsvarskommission-f16-kampfly-holder-laenge-endnu?highlight=jsf>

#51.29

Ingenioren; Torben R. Simonsen; 09-mrt-09; Expert: Miljardenwinst straaljager uit lucht gegrepen

<http://ing.dk/artikel/96852-ekspert-milliard-gevinst-paa-kampfly-er-grebet-ud-af-luften?highlight=jsf>

#51.30

Deense Rekenkamer; 25-mrt-2009 "Beretning til Statsrevisorerne ... nye kampfly"

[http://www.rigsrevisionen.dk/media\(980,1030\)/09-2008.pdf](http://www.rigsrevisionen.dk/media(980,1030)/09-2008.pdf)

#51.31

Aviation Week; 17-mrt-2009; Amy Butler; "Boeing Unveils New Stealthy F-15"

#51.32

Dagbladet; 26-feb-09; "Stortinget alvorlig bekymret for kampflykrise"

<http://www.dagbladet.no/2009/02/26/nyheter/innenriks/utenriks/jsf/jagerfly/5045910/>

#51.33

Aviation Week; 24-feb-09; Graham Warwick; "Waiting for your F35s? Buy some F16s."

<http://www.aviationweek.com/aw/blogs/defense/index.jsp?plckController=Blog&plckScript=blogScript&plckElementId=blogDest&plckBlogPage=BlogViewPost&plckPostId=Blog%3a27ec4a53-dcc8-42d0-bd3a-01329aef79a7Post%3a519b2c93-3791-4017-b8f8-fcd272d1188c>

#51.34

Canwest News Service; 02-aug-2008; Allison Lampert "Canadian firms stand to earn billions of dollars in U.S. program"

*"While Prime Minister Stephen Harper has said in news reports that Canada **would purchase 60 F-35 aircraft**, the government has yet to commit in writing to buying a single plane."*

#51.35

Bron: Flight International 09-aug-2008 "Japan to delay fighter RFP once again"

<http://www.flightglobal.com/articles/2008/08/09/310542/japan-to-delay-fighter-rfp-once-again.html>

#51.36

Canberra Times, Australië, 11 november 2008

#51.37

Australische Parlement; 10-jul-2008: Proof Committee Hansard, Defence Subcommittee, Defence annual report 2006-07, Canberra.

#51.38

JSFNieuws (Boeing Persbericht); 11-nov-2008; Singapore koopt voorlopig geen JSF, maar F-15SG

#51.39

Helsinki Times; 12-nov-2008; "Finnish Airforce eyes F-35 as future mainstay"

http://www.helsinkitimes.fi/htimes/index.php?option=com_content&view=article&id=4088:finnish-air-force-eyes-f-35-as-future-mainstay-hs-yle-&catid=33:general&Itemid=201

Beschreven wordt dat tussen 2025 en 2030 betekent dit potentiële omzet voor de Joint Strike Fighter met een mogelijke verkoop van circa 48 toestellen. Eerder was sprake van vervanging tussen 2015 en 2018. Voorjaar 2008 werd al duidelijk dat dit aanzienlijk zou worden uitgesteld

#51.40

Reuters (Jim Wolf); 11-okt-2008; "Italy opts against F-35 early phase role"

#51.41

Defence Weekly 13-mei-2005 "Boeing hedges against JSF delays")

http://www.janes.com/aerospace/military/news/idr/idr050513_1_n.shtml

#51.42

FlightGlobal, 18-jul-2008; "F35 leader accuses Boeing of spreading lies".

<http://www.flightglobal.com/articles/2008/07/18/225844/f-35-leader-accuses-boeing-of-spreading-lies.html>

#51.43

Sydney Morning Herald, 30-jul-2008, "Fitzgibbon coy over Joint Strike Fighter"

<http://news.smh.com.au/national/fitzgibbon-coy-over-joint-strike-fighter-20080730-3nb1.html>

#51.44

The Korea Times, 26-jun-2008, auteur Jung Sung-ki "S.Korean Airforce sceptical about stealth fighters"

http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2008/06/116_26614.html

#51.45

Defense Industry Daily 8-jun-2008 inzake Griekenland

<http://www.defenseindustrydaily.com/greece-alters-its-defense-spending-priorities-plans-02476/>

#51.46

Reuters; persbericht; 12 mei 2008 inzake verlagen Canadese JSF behoefte van 80 naar 65.

<http://www.reuters.com/article/rbssIndustryMaterialsUtilitiesNews/idUSN1231405420080512>

#51.47

Jersulem Post; 14-04-08

<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1207650003740&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>

#51.48

UK, Defensie Commissie; verslag parlement; 27-mrt-08

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmdfence/295/295.pdf>

De Britse Defensie Commissie meldt dat het oorspronkelijke plan weliswaar was om 150 JSF vliegtuigen te kopen, maar dat dit uiteindelijk bepaald zal worden door de daadwerkelijke operationele behoefte van Defensie. Per vliegdekschip zijn er 36 nodig, plus een aantal voor trainingstaken op landbases. Nadrukkelijk genoemd wordt het feit, dat, wanneer de prijs van de JSF hoger uitvalt, bijvoorbeeld vanwege lagere Amerikaanse aantallen, ook UK minder JSF's dan oorspronkelijk gedacht zal afnemen vanwege budgettaire redenen.

#51.49

Zwitserse Luchtmacht, persbericht; 17 januari 2008

#51.50

Agence France Presse (AFP); 17-jun-2008 "[UAE eyes Frances Rafale fighter](#)"

#51.51

Brief Ministerie van Economische Zaken aan Tweede Kamer; d.d. 24-mrt-2009 inzake de JSF Business Case:

"Bij de berekening van de Medefinancieringsovereenkomst JSF (MFO) dient te worden uitgegaan van het totaal aantal te produceren exporttoestellen zoals het Joint Strike Fighter Program Office (JPO) dat op 1 juli 2008 heeft geraamd. De ARK concludeert dat het JPO op 1 juli 2008 1555 exporttoestellen heeft geraamd, terwijl in de berekening van de MFO is uitgegaan van 1390 exporttoestellen. De door het JPO op 1 juli 2008 opgegeven raming is niet echter bruikbaar, omdat het een 'high estimate' betreft, terwijl Nederland sinds 2002 formeel altijd het door JPO aangegeven 'likely estimate' van 1390 (meest recent op 14 maart 2008) heeft gehanteerd. Bovendien geeft de raming van 1 juli 2008 geen goed beeld van de verdeling van de exporttoestellen in de tijd. De Staat heeft de JPO-raming daarom zo realistisch mogelijk gecorrigeerd."

#51.52

Brief Ministerie van Economische Zaken aan Tweede Kamer; d.d. 24-mrt-2009 inzake de JSF Business Case:

"De ARK stelt dat het totaal aantal geproduceerde en te produceren toestellen dat de Staat heeft gehanteerd in het MFO-rekenmodel niet correspondeert met de som van de door de partnerlanden aan te schaffen toestellen (zoals deze worden genoemd in het PSFD MoU) en de raming van exporttoestellen van het JPO op 1 juli 2008. Het totaal aantal te produceren toestellen is door het JPO in de brief van 1 juli 2008 gesteld op 4500. Dit aantal correspondeert met eerdere formele reacties van het JPO hierover en is derhalve conform de MFO opgenomen in het rekenmodel."

#51.53

Betreft (onvolledige) antwoorden die op 18-maart-2008 door de regering naar aanleiding van Kamervragen inzake Rekenkamer Rapport 2007 inzake JSF monitoring:

"Vraag 76: Van hoeveel toestellen gaat Nederland inmiddels uit, de 3089 zoals vermeld op bladzijde 26 of de 6.000 vermeld op bladzijde 40? Is Nederland bij alle drie de typen JSF's evenveel betrokken of zijn er ook orders die speciaal bedoeld zijn voor één van de drie typen JSF's, bijvoorbeeld de Conventional Take-Off and Landing (CTOL)?

Antwoord regering: "Zoals uiteengezet in de brief over de deelneming aan de SDD-fase van 11 februari 2002 (Kamerstuk 26 488 nr. 8) gaat Nederland bij de berekening van de business case en de schatting van omzet van de Nederlandse industrie uit van 4.500 vliegtuigen. Dit aantal is opgebouwd uit de verkopen aan de JSF-partnerlanden inclusief de Verenigde Staten en exportlanden. De Nederlandse industrie is betrokken bij de productie van delen die worden gebruikt voor alle types maar ook van delen die zijn bestemd voor één specifiek type."

#51.54

Flight International; Craig Hoyle; 23-mrt-2009 "Greece accepts first new F-16 fighter".

#51.55

Dhr. Vollebregt (Stork) interview ED, 14-mrt-2009; idem Financieel Dagblad en interview Goedemorgen Nederland radio uitzending in dezelfde week.

#51.56

Xinhua; 12-feb-2009 "France to deliver Rafale plane to Kuwait before year-end: Sarkozy".
"France and Kuwait are expected to conclude an agreement on the delivery of French Rafale fighter planes before the end of this year, French President Nicholas Sarkozy said here Wednesday.and 14 to 28 planes will be delivered, he said, adding that 'for Kuwait that is not the end of the story.'"

#51.57

Reuters; 11-feb-2009; "Visit Sarkozy Kuwait, Bahrain, Oman"
Zie ook IDRW; 19-mrt-2009 "Oman, Kuwait and Bahrain are also negotiating for the Rafale. Muscat would choose from either the Rafale or the Eurofighter."

#51.58

Persbericht Saab; 19-mrt-2009; "Gripen offers in Greece"
"The Saab Greece in a bid to sell 40 new fighter Gripen. The offer includes full funding, industrial cooperation in the Greek custom requirements, as well as possible interim solution Gripen fighters to meet immediate operational needs."

#51.59

Defense Industry Daily; 22-mar-2009; India's MMRCA Fighter Competition
"In February 2006, India's Chief Air Marshal recently specifically noted that the JSF was not in their plans for this buy, a likelihood that DID's analysis had noted earlier due to probable lack of availability before 2015. The August 2007 MRCA RFP confirmed this."

.....
"The F-35's killer weakness was timing. Its advanced systems, established industrial partnership structure and program procurement policies could also make it nearly impossible to meet India's industrial offset rules."

#51.60

Aviation Week; 27-mrt-2009; "More Belgian F16s for Jordan"

#51.61

Aviation Week; Graham Warwick; 16-mrt-09; "Taiwan gets its P3s, want more F-16s, still eyes F-35s"

".....contract finally signed for 12 refurbished and upgraded P-3C Orions, Taiwan is renewing its push for the US to approve the sale of 66 F-16C/Ds. And local reports say Taipei's first Quadrennial Defense Review (QDR), released on Mar. 16, calls for the procurement of "next-generation fighter jets with stealth and short takeoff and landing capabilities" - renewing the idea of Taiwan buying F-35s. Good luck with that. It has taken eight years to get some ex-Navy P-3s, which were first offered by the US in 2001 as part of an arms package that was repeatedly delayed by political infighting in Taipei and Chinese pressure on Washington. Taiwan first sought F-16C/Ds in 2006, and so far the US has refused to consider the sale. Any possibility of Taipei being allowed F-35s lies far in the future....."

#51.62

Ceske Noviny; 8-mrt-2009; "Czech Defence Minister Parkanova : Buy Gripens after lease period"

<http://www.ceskenoviny.cz/news/zpravy/czech-military-should-purchase-gripens-after-2014-minister/364467>